هەندێك لە
بیدعە و هەڵەکانی
جومعە

ئامادەکردنی

إدريس محمود

پێداچوونەوەی

مامۆستا عدنان بارام

====================================

لەبڵاوکراوەکانی

ماڵپەڕی بەهەشت

www.ba8.org

islam_kurd_ba8@yahoo.com

07701517378

عێراق - کوردستان - کەلار

هەمیشە لەگەڵمان بن بۆ بەرهەمی نوێ

کتێبی ژمارە ﴿٧٠﴾

بسم الله الرحمن الرحيم

*** پێشەكی وەرگێڕ :**

إن الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره ، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا ، من يهده الله فلا مضل له ، ومن يضلل الله فلا هادي له ، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له ، وأشهد أن محمدا عبده ورسوله .

أما بعد : فإن أصدق الحديث كتاب الله ، وأحسن الهدي هدي محمد ﷺ ، وشر الأمور محدثاتها وكل محدثة بدعة ، وكل بدعة ضلالة ، وكل ضلالة في النار.

وەكو ئاشكرایە ورياكردنەوەی موسڵمانان لە بیدعە و تازە داهێنراوەكان ، ئەركی سەرشانی ئەو كەسانەیە كە شارەزان لە دیندا ، ئەركێكە لێپرسینەوەی دواڕۆژی لە سەرە ، ئەگەر بە باشی بە جێت هێنابێت پاداشت دەدرێیتەوە ، بە پێچەوانەشەوە ، ئەگەر كەمتەرخەمیت تێدا كردبێت ، ئەوا شایستەی سزای خوایی دەبیت .

خوێنەری خۆشەویست : ئەم نامیلكەیەی لەبەر دەستتدایە ، لە دوو بەش پێكهاتووە :

بەشی یەكەم : بریتیە لەو بیدعانەی كە لە جومعەدا دەكرێن (بدع الجمعة) **و زانای پایەبەرز** (محمد ناصر الدين الألباني) **كۆی كردوونەتەوە ، و بەشێكە لە كتێبی** (الأجوبة النافعة عن أسئلة لجنة مسجد الجامعة) **، بەڵام هەندێك لەو بیدعانەی شێخ ئەلبانی باسی كردوون لەكوردستاندا نین ، بۆیە ئێمە تەنها ئەوانەمان وەرگێڕاوە كە لەكوردستاندا بوونیان هەیە** (والله أعلم).

بەشی دووەم : بریتیە لەو هەڵانەی كە لە جومعەدا دەكرێن ، لە كتێبی (تحذير الفضلاء مما يقع من المصلين من الأخطاء – شيخ مشهور) **، وەرمان گرتووە و بەشێكی زۆرمان لێ وەرگێڕاوە.**

لەخوای گەورە داواكارین ئەم نامیلكەیە بكاتە هۆكارێك بۆ نەمانی ئەو بیدعە و هەڵانەی كە لە جومعەدا دەكرێن .. آمين .

وصلى الله على نبينا محمد

وعلى آله وصحبه وسلم

كورتە باسێك سەبارەت بە بیدعە [*]

بیدعە چیە ؟

(البدعـــة) : لەزمانی عەرەبیدا بە شتێك دەگوترێت بێتە بوونەوە، كە لەوەو پێش نەبوبێ ، زیاتریش بۆ (ذم) — كەم كردنەوەی ڕێز - بەكار دەهێنرێت .

بیدعە لە ڕووە شەرعیەكەیەوە :

بە هەموو ئەو ڕێگا و شێوازانەی عیبادەت دەگوترێت كە داهێنراوبن ، و لە ئەصلی شەرعدا نەبن ، و لە قورئان و سوننەتدا ئاماژەیان بۆ نەكرابێت ، و هیچ بەڵگەیەكی ڕاست و دروستی شەرعی لەسەر نەبێت ، و مەبەست پێی نزیك بوونەوە لە پەروەردگار و دەست كەوتنی خێر بێت.

بەپێی ئەم پێناسەیە : هەر داهێنراوێك مەبەست پێی عیبادەت و نزیك بوونەوە لە پەروەردگار نەبێت ، وەك داهێنراوە دوونیاییەكان ، ناكەونە ژێر ئەم بەخراپ زانین و حەرامیەتەوە .

موسڵمانی بەڕێز ، بزانە لە بنچینەكانی ئاینی پیرۆزی ئیسلام كە ئیمان بەبێ ئەو دانامەزرێت باوەڕبوونی تەواوەتی یە بەوەی كە ئەم دینە پەروەردگارمان بەبێ كەم و كورتی داپڕشتوە و پێغەمبەرییش ﷺ هەربەو تەواوەتیە بە موسڵمانانی ڕاگەیاندووە، و هیچی لێ زیاد و كەم نەكردووە ، و بە ئاشكرا بانگەوازی بۆ كردووە. ئەركی سەرشانی موسڵمانیش گوێڕایەڵی و پەیڕەوی كردنە — السمع و الطاعة — و هیچی تر نا !

خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ .

واتە: ئەمڕۆ- لە حجة الوداع- دینەكەتانم بۆ كامڵ كرد بەڕوونكردنەوەی دین بۆتان بە تەواوی و سەرخستنتان بەسەر هاوەڵ بڕیاردەرەكاندا ، هەروەها تەواو نیعمەتی خۆمم بەسەردا ڕشتن و ڕازی بووم بە ئیسلام كە ئاینتان بێ .

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی :

" إنـــي قـــدتركتـــكم عـــلى مثـــل البيضـــاء ليـــلهـــا كنهارها لا يزيغ عنها بعدى إلا هالك "[1].

واتە: بەڕاستی و بێ گومان من لەسەر ڕۆشنایيەك ئێوەم جێ هێشتووە، شەوی وەك ڕۆژی وەهایە ، هەركەسێك دوای من لێی لابدات ، بێگومان تیاچووە.

---

[*] ئەم بابەتە مامۆستا (عدنان بارام) نوسیویەتی ، و لە گۆڤاری (ڕێگای ڕاست) دا بڵاوی كردووەتەوە ، ئێمەش بە ئیزنی جەنابی هەڵساوین بە كورتكردنەوە ، و دەستكاریكردنی ، و لەم نامیلكەیەدا بڵاومان كردووەتەوە .

[1] أخرجه احمد وصححه الألباني.

داهێنان و زیاد كردن لەدیندا ڕێگەی پێ نەدراوە

١/ شەرع دانان – التشريع – **تەنها مافی پەروەردگارە، بەندەكان بۆیان نیە لە دین و شەرعی پەروەردگار زیاد بكەن .**

٢/ فەرمان و ئەركی سەرشانی خەڵكی تەنها گوێڕایەڵی و پەیڕەویكردنی شەرعە ، و نابێت نە لێی زیا بكرێت نە كەم .

٣/ پێغەمبەر ﷺ دەروازەی بیدعە و زیاد كردنی لە دیندا بە ڕووی هەموو كەسێكدا بۆ هەتا هەتایی داخستووە ، وەكو فەرموویەتی : " من عمل عملاً ليس عليه امرنا فهو رد "[٢].

واتە: هەر كەسێك كردەوەیەك – عیبادەتێك – بكات و فەرمانی ئەم دینەی ئێمەی لەسەر نەبێت ، ئەوا لێی وەرناگیرێت .

چۆن بیدعە بناسین ؟!

(ابن تيمية – رحمه الله –) **بنچینە و بنەمایەكی داڕشتووە ، كە بەهۆیەوە بتوانین بیدعە بناسینەوە ، و لە كتێبی** (العبودية) **دا فەرموویەتی :**

كاكڵە و كرۆكی دین لەسەر دوو بنچینەیە :

١/ هیچ كەس و هیچ شتێك نەپەرستین تەنها (الله) **نەبێت .**

٢/ بەو شێوەیەش بیپەرستین كە خۆی بۆی داناوین .

وە لە كتێبی (اقتضاء الصراط المستقيم : ص٢٦٩) **دا فەرموویەتی :**

بنچینە لە هەموو عیبادەتەكاندا ئەوەیە: هیچ عیبادەتێك نەكرێت بە شەرع تەنها ئەوە نەبێت كە پەروەردگار كردوویەتی بەشەرع .

وە لە عاداتیشدا ئەوەیە : هیچ عادەتێك نەكرێت ، تەنها ئەوە نەبێت كە پەروەردگار ڕێگەی پێداوە و مخالەفەی شەرع نیە.

جا كردەوە بۆ ئەوەی چاك بێت و وەرگیراو بێت ، پێویستە دوو مەرجی گەورەی تێدا بێت :

یەكەمیان : خاوەن كردەوەكە مەبەستی پێی ڕەزامەندی پەروەردگار بێت .

دووەمیان : دەبێت كردەوەكە بەپێی ئەو شەرعە بێت كە پەروەردگار لە قورئاندا دای ڕشتووە ، یاخود پێغەمبەر ﷺ لە فەرموودەكانیدا ڕوونی كردووەتەوە.

هەر كردەوەیەك ئەو دوو مەرجەی تیادا نەبێت ئەوە بیدعە و گومڕاییە .

ئەو كەسەی دەڵێت كردەوەی چاك تەنها بە نیەتی چاكە ، ئەوە ڕاست ناكات ، چونكە نیەتی چاك بەتەنها بەس نیە بۆ چاكێتی كردەوە ، بەڵكو پێویستە لەگەڵ نیەتە چاكەكەشدا ، لایەنی شەرعیشی تێدا ڕەچاو كرابێت ، چونكە كردەوەی خراپ ڕەوا نیە ئەگەر چی نیەتی بكەرەكەی چاكیش بێت.

---

[٢] أخرجه مسلم .

جۆرەكانی بیدعە

بیدعە لەدیندا دووجۆرە :

جۆری یەكەم : بیدعەی بیرو باوەڕ و گوفتار : وەك ووتەكانی (الجهمية والمعتزلة والرافـضة) **و هـەموو فیرقە گومڕاكانی تر.**

جۆری دووەم : بیدعە لە عیبادەتەكاندا : ئەویش پەرستنی پەروەردگارە بەعیبادەتێك كە خۆی بەشەرعی دا نەنابێت .

ئەمانەی خوارەوەش چەند جۆرێكن لەو بیدعانە :

١/ ئەو بیدعەیـەی لـە بنچینەی عیبادەتەكەدایـە : وەكـو ئـەوەی عیبادەتێك بهێنێتـە كایـەوە ، كـە هیچ بنچینەیەكی نەبێ لەشەرعدا ، وەك نوێژێك زیاد بكات ، ڕۆژوویەك زیـاد بكـات ،جـەژنێك زیـاد بكات، وەك جەژنی سەری ساڵ و جەژنی ئیسرا و میعراج و بەرات و... هتد.

٢/ زیادكردنەكە لەسـەر عیبادەتـە شـەرعیەكە بێـت : وەك زیـاد كردنـی ڕكـاتی پێنجـەم لـە نوێـژە چواریەكاندا .

٣/ بیدعـەی شـێوەی ئەنجامـدانی عیبادەتێـك : وەكـو زیكـر كردنـی بـە كۆمـەڵ بـە دەنگـی بـەرز ، یاخود زۆر زیادەڕەوی لە عیبادەتدا ، بە شێوەیەك لە سوننەتی پێغەمبەر ﷺ دەربچێت .

٤/ دیاری كردنی كاتێك بۆ عیبادەتێك كە ئەو كاتـە جێگـەی ئـەو عیبادەتـە نـەبێ و شـەرع دیـاری نـەكردبێ ، چـونكە ئەصـڵ لـە عیبـادەتی نوێـژ و ڕۆژوو ئەوەیـە كـە شـەرعیە و دروسـتە ، بـەڵام كاتەكانی پێویستی بە بەڵگەیەكی شەرعی هەیە ، وەكو نوێژی سوننەتی پێش نوێـژی جومعـە كـە (بیدعە)یە.

هۆكارەكانی درووست بوونی بیدعە

١/ نەزانینی سوننەت و زانستی زاراوەی فەرموودە - علم مـصطلح الحـديث - **، كە بووەتـە هـۆی جیانەكردنەوەی فەرمودەی** (صحيح) **و** (ضعيف) **لە لایەن زۆربەی موسڵمانانەوە .**

٢/ كەسـانێك بوونەتـە مـوفتی ، و پـرس و ڕای شـەرعیان پـێ دەكرێـت ، و دەرس بـە خـەڵكی دەڵێنەوە كە عیلمی شەرعیان پێ نیە ، و بە حەزوو ئارەزووی خۆیان فەتوا دەدەن .

٣/ زۆر خوو و نەریت – عادات – كراون بەدین و شەرع ، بەبێ هیچ بەڵگەیەكی ڕاست لە قورئان و سوننەتدا ، وەكو كۆڕی تەعزیە دانان و بیدعەی ڕەش بینی بەرامبەر مـانگی سـەفەر و زۆر شـتی تریش .

٤/ شـوێن كـەوتنی كوێرانـەی زۆربـەی خەڵك بۆ كەسانێك كە بە مەعصوم و پیاو چاكیان دادەنێن و هەرچی ئەوان بیكەن ئەمان بە دین و شـەرعی دەزانـن ، ئەگـەر پێچەوانەی قورئـان و فـەرموودەی صەحیحی پێغەمبەریش بێت ﷺ .

٥/ شوێن كەوتن هەندێك كەسی بەناو زانا بۆ ئەو ئایەت و فەرمودانەی كە لە ڕواڵەتدا شوبهەیان تێدایە ، (متـــشابە)ن و چەند تەفسیرێك هەڵدەگرن ، و خەڵكی پێدەخەنە گومانەوە و گومڕایان دەكەن.

چۆن خۆمان لە بیدعە بپارێزین

بۆ خۆپاراستن لە بیدعەكان پێویستمان بەوەیە چەند ڕێو شوێنێك بگرینە بەر :

یەكەم: بزانین سوننەتی ڕاستی پێغەمبەر ﷺ چیە ، پاشان شوێنی بكەوین .

دووەم: هەموو بیدعەكان بە گەورە و بچوكەوە بزانین ، بۆ ئەوەی خۆمانی لێ بپارێزین و تێی نەكەین و گومڕا نەبین ، چونكە هەركەسێك نەزانێت خراپە چیە و چۆنە ، بێگومان تێی دەكەوێت .

بیدعەكانی ڕۆژی جومعە

* پێشەكی نوسەر :

پاش ئەوەی كە لە كورت كردنەوە و (تعليق) و لێكۆڵینەوە (تحقيق) ی حوكمەكانی پێشوو بوومەوە ، [3] ئەوەم بیر كەوتەوە كە پڕۆژەی دانانی كتێبێكم هەیە بەناوی (قاموس البدع)[*]، بۆیە بە باشم زانی بابەتێك لەو كتێبە وەر بگرم كە تایبەتە بە بیدعەكانی جومعەوە ، و ڕێكی بخەم و بیخەمە پاڵ ئەم نامیلكەیە [4] بۆ ئەوەی سودێكی تەواو ببەخشێت . ئەمەش لەبەر ئەوەی نازانم كەی هەلم بۆ دەڕەخسێت و ڕێگام بۆ ئاسان دەبێت تاوەكو بتوانم كتێبی (قاموس البدع) بەچاپ بگەیەنم ، وە ئەوەی كە ناتوانرێت هەمووی بەدەست بهێنرێت ، نابێ واز لە زۆرینەكەشی بهێنرێت .

پێشەكی ئەم بەشە پێویستی بە چەند ڕستەیەكی كورت هەیە ، بۆیە دەڵێم :

لەو شتانەی كە پێویستە بزانرێت ئەوەیە : ناسینی ئەو بیدعانەی هاتوونەتە ناو دینەوە كارێكی زۆر گرنگە ، چونكە موسڵمان ناتوانێ بەتەواوی خۆی لە خوای گەورە نزیك بكاتەوە تەنها بە خۆ دوورگرتن نەبێت لەو بیدعانە ، ناشتوانێت خۆی بە دوور بگرێت تاوەكو دانە دانەی بیدعەكان نەزانێت ، ئەگەر هاتوو ڕێسا و بنچینەكانی نەدەزانی ، ئەگینا ئەكەوێتە بیدعەوە بێ ئەوەی هەست بە خۆی بكات ، ئەم باسەش ئەو ڕێسایە دەیگرێتەوە كە زانایانی (أصول الفقه) (ڕەحمەتی خوایان لێ بێت) وتویانە : (ما لا يقوم الواجب إلا به فهو واجب) واتە : هەر ئیشێك جێبەجێبوونی واجبێكی لەسەر بوەستێت ئەو ئیشەش واجب دەبێت .

---

[3] لێرەدا شێخ مەبەستی كتێبی (الأجوبة النافعة عن أسئلة الجنة مسجد الجامعة) یە كە ئەم نامیلكەیە بەشێكە لەو كتێبە بەسوودە ، و ئامۆژگاری خوێنەران دەكەین بە خوێندنەوەی . لەو كتێبەدا شێخ بە بەڵگەوە چەند حوكمێكی تایبەت بە جومعە باس كردووە لەوانەش :

١ . نوێژی جومعە واجبە .

٢. بوونی (الإمام الأعظم) لەجومعەدا مەرج نیە .

٣. تەنها بە دووكەس دەتوانرێت جومعە بكرێت ، یەكێكیان وتار بدات و ئەوی تریش گوێ بگرێت ، پاشان هەردووكیان بە جەماعەت نوێژ بكەن .

٤. خۆشۆردنی جومعە واجبە .

٥. هەر كەسێك نوێژی جومعە فەوتا ، نوێژی نیوەڕۆ دەكات نەك جومعە .

٦. بانگی جومعە تەنها یەك بانگە ئەویش كاتێك ووتار بێژ دەچێتە سەر مینبەر ، وە دەبێ لە شوێنێكی بەرز بانگ بدرێت لەدەرەوەی مزگەوت .

– (ابن عمر) دەفەرموێت : (الأذان الأول بدعة) رواه أبو طاهر المخلص في (فوئده : ١-٢/٢٩٩) واتە : بانگی یەكەم بیدعەیە .

– وە چەندین حوكمی تر بەبەڵگەوە ڕوون كراوەتەوە كە لێرەدا ناتوانین باسی بەڵگەكان بكەین (وەرگێڕ) .

[*] ئەم كتێبە بە سوودە لە پاش مردنی شێخ ئەلبانی (بە ڕەحمەت بێت) لەلایەن (شيخ مشهور وأحمد الشكوكاني) ە وە لە پاش هەوڵ و ماندووبوون بە چاپ گەیەنرا ، و ئێستا لە بەردەستی فێرخوازاندایە ، خوای گەورە پاداشتی خێریان بداتەوە.

[4] واتە : (الأجوبة النافعة عن أسئلة الجنة مسجد الجامعة) (وەرگێڕ).

نموونـەش بـۆ ئـەم باسـە شیرك و جۆرەكانیـەتی ، كـە ئەگـەر كەسـێك نـەیزانێت تێیدەكـەوێ و تووشی دەبێت ، وەكو چۆن زۆرێك لـە موسـڵمانان دەبینـرێن خۆیـان لـە خـوا نزیـك دەكەنـەوە بـەو شتانەی كە شیركە ، وەكو نەزر كردن بۆ دۆستانی خوا و پیاوچاكان ، و سوێند پێ خواردنیان ، و سووڕانەوە بە دەوری گۆڕەكانیاندا ، و درووست كردنی مزگەوت لەسەریان ، وە ئەو شیركانەی تریش كە لای زانایان و شارەزایانی دین زانراوە ، بۆیە لە پەرستندا تەنها زانینی سوننەت بەس نیە ، بەڵكو دەبێ دژەكەشی بزانرێت كە ئەویش بیدعەیە ، هەروەكو چۆن لە باوەڕ (الإيمان) دا تەنها بوونی یەكتاپەرستی بەس نیە ، بەبێ زانینی هاوەڵ پەیداكردنەكان (شـــركيات) ، پێغەمبەری خوایش ﷺ ئاماژەی بەم ڕاستیە كردووە و فەرموویەتی : " من قال : لا إله إلا الله ، وكفر بما يعبد من دون الله ، حرم ماله ودمه وحسابه على الله " [مسلم] .

واتە: هەركەسێك بڵێت هیچ پەرستراوێك نیە شایەنی پەرستن بێت جگە لە خوا ، وە بێباوەڕ بێت بەوانەی جگە لەخوا دەپەرسترێن ، ئەوا ماڵ و خوێنی حەرام دەبێت ، وە لێپرسینەوەشی لەسەر خوایە .

لێرەدا پێغەمبەری خوا ﷺ هەر بەوەوە نەوەستاوە كە باسی یەكتاپەرستی بكات ، بەڵكو ئەوەشی خستووەتە پاڵ كە دەبێ بێباوەڕبێت بە هەموو ئەوانەی جگە لە خوا دەپەرسترێن ، ئەمەش پێویست بەوە دەكات زانیاری هەبێت سەبارەت بە (كفر) ، ئەگینا دەكەوێتە ناویەوە بێ ئەوەی هەستی پێ بكات ، هەروەها هەمان ووتەش هەیە سەبارەت بە سوننەت و بیدعە و جیاوازی نیە ، چونكە ئیسلام لەسەر دوو بنەوای گەورە وەستاوە ئەویش ئەوەیە : جگە لە خوا هیچ شتێكی تر نەپەرستین ، وە خواپەرستیش نەكەین تەنها بەو شێوەیە نەبێت كە خواو پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانیان پێ كردووین .

هەركەسێك كەم و كوڕی لە یەكێك لەم دوو بنەوایەدا بكات ئەوا كەم و كوڕی لە بنەواكەی تریشدا كردووە ، وە خواشی نەپەرستووە (تبارك وتعالى).

باسكردنی ئەم دوو بنەوایەش بە درێژی لە كتێبەكانی (شيخ الاسلام ابن تيمية وشيخ الاسلام ابن قيم) دا دەبینیت .

لەوانەی پێشەوەوە ئەوەمان بۆ دەركەوت كە : زانینی بیدعە شتێكە هەر دەبێت بزانرێت ، بۆ ئەوەی عیبادەتی موسڵمان پارێزراو بێت لە بیدعە كە پێچەوانەی خواپەرستی دڵسۆزانەیە بۆ خوای بەرز و بڵند ، بۆیە بیدعە لەو خراپانەیە كە دەبێ بزانرێت نەك بۆ ئەنجامدانی بەڵكو بۆ خۆ دوورخستنەوە لێی ، وەكو شاعیر دەڵێ :

عرفت الشر لا للشـــ ـر لكن لتوقيه
ومن لا يعرف الشر من الخير يقع فيه

واتە : خراپەم ناسی نەك لەبەر خودی خراپەكە بەڵكو بۆ خۆپاراستن لێی ، وە هەر كەسێك خراپە و چاكە لە یەك جیانەكاتەوە دەكەوێتە ناو خراپەوە .

ئەم مانایەش لە سوننەتەوە وەرگیراوە ، چونكە (حذيفة) ی كوڕی (يمان) فەرموویەتی : " خەڵكی پرسیاری خێر و چاكەیان لە پێغەمبەری خوا ﷺ دەكرد ، و منیش پرسیاری خراپە و شەڕم لێدەكرد لەترسی ئەوەی نەوەك پێم بگات ، وتم : ئەی پێغەمبەری خوا ئێمە لە خراپە و نەفامیدا بووین خوا ئەم خێرەی بۆ هێناین . واتە : ئیسلام . ئایا لەدوای ئەم خێرە شەڕ هەیە ؟ فەرمووی : ((بەڵێ)) ، ووتم : ئایا پاش ئەو شەڕە خێر هەیە ؟ فەرمووی : ((بەڵێ ، بەڵام خڵتەی تێدایە)) ووتم : خڵتەكەی چیە ؟ فەرمووی : كۆمەڵێكن لەسەر ڕێبازێك جگە لە ڕێبازەكەی من دەڕۆن ، وە بە جگە لە ڕێنموویی من ڕێنموویی دەكەن ، چاكە و خراپەیان لێ دەبینیت .

ووتم : ئایا پاش ئەو خێرە شەڕ هەیە ؟ فەرمووی : ((بەڵێ بانگەوازكارانێكن لەسەر دەرگاكانی دۆزەخ ، هەر كەسێك وەڵامیان بداتەوە فڕێی دەدەنە ناویەوە)) ، وتم : ئەی پێغەمبەری خوا وەسفیان بكە بۆمان .

فەرمووی ((بەڵێ ، كۆمەڵێكن لە پێستی خۆمانن و بە زمانی خۆشمان قسە دەكەن .... فەرموودەكە)) " [أخرجه البخاري ومسلم] .

دەڵێم : لەبەر ئەمە زۆر پێویستە موسڵمانان ئاگادار بكرێنەوە لەو بیدعانەی هاتوونەتە ناو دینەوە ، ئەم كارەش بەو شێوەیە نیە كە هەندێك كەس پێیان وایە : ئەوەندە بەسە یەكتا پەرستی و سوننەت فێری خەڵك بكرێت ، و پێویست ناكات باسی هاوەڵ پەیداكردنەكان (الشركيات) و بیدعەكان (البدعيات) بكرێت ، بەڵكو دەبێ بێدەنگ بین و باسی ئەوانە نەكەین !

ئەمە تێڕوانینێكی كورتە و لە كەم زانیاری و كەم زانستی سەبارەت بە حەقیقەتی یەكتاپەرستی كە پێچەوانەی هاوەڵ پەیداكردنە ، وە سوننەت كە پێچەوانەی بیدعەیە سەرچاوەی گرتووە ، لە هەمان كاتیشدا ، بەڵگەیە لەسەر نەزانی ئەو كەسانە بەوەی كە بیدعە هەندێك جار كەسی زاناش تووشی دەبێت ، ئەمەش لەبەر ئەوەی هۆیەكانی بیدعە زۆر زۆرن لێرەدا بوارمان نیە باسیان بكەین ، بەڵام تەنها هۆیەك باس دەكەم ، و نمونەشی لەسەر دەهێنمەوە .

لەو هۆیانەی كە دەبنە هۆی دروست بوونی بیدعە بریتیە لە : فەرموودە (ضعيف) و (موضوع) ە كان ، جاری وا هەیە هەندێك لە زانایان لایان شاراوە دەبێت كە فەرموودەیەك (ضعيف) یان (موضوع) ە و پێی وایە كە (صحيحة) ، و بەو فەرموودەیەش خۆی لە خوا نزیك دەكاتەوە ، و كاری پێدەكات ، پاشان قوتابیەكانی و خەڵكی سادە (عوام) یش چاوی لێدەكەن و لاسایی دەكەنەوە ، بەمەش دەبێتە ڕێگایەك خەڵكی شوێنی دەكەون .

بۆ نمونە (الشيخ الفاضل و العلامة المحقق السيد جمال الدين القاسمي) كتێبێكی بەنرخی داناوە بەناوی (إصلاح المساجد من البدع والعوائد) كە زۆر سوودم لێ بینیوە لەو پرۆژەیەی كە پێشتر باسم كرد [5] ، لەگەڵ ئەوەشدا لە بەشێكی كتێبەكەیدا باسی چەند شتێكی كردووە كە پێویستە وریای بین ، لەو كتێبەدا باسی بیست بابەتی كردووە ، لەو بابەتانەش : (١٦: دخول الصبيان للمساجد) واتە : چوونە ژوورەوەی منداڵ بۆ مزگەوت ، كە لە لاپەڕە (٢٠٥) دا دەڵێ :

(لە فەرموودەدا هاتووە " جنبوا مساجدكم صبيانكم و مجـــانينكم " واتـە : مزگەوتـەكانتان بە دوور بگرن لـە منداڵ و شێتەكانتان ، ئەمـەش لەبەر ئەوەی منداڵ خوو (عادەت) ی وایە كە خەریكی یاریـە ، بەو یاریكردنـەش پشێوی دەخاتـە نێوان نوێژگەرانـەوە ، و لەوانەیـە بیكات بـە جێگای یاریكردن (ملعب) ، ئەمەش لەگەڵ شوێنی مزگەوتدا ناگونجێت ، بۆیە بەدوور دەگیرێت لـە چوونە مزگەوت) .

دەڵـێم : ئـەم فەرموودەیـە (ضـــعيف) ە و ناكرێـت بـە بەڵگـە ، و كۆمـەڵێك لـە پێشەوایان ئـەم فەرموودەیەیان بە (ضعيف) داناوە وەكو (عبد الحق الأشبيلي، وابن الجوزي، والمنذري، والبوصيري، والهيثمي، والعسقلاني) و جگە لەوانیش . لەگەڵ ئەوەشدا لەلای شێخ قاسمی شاراوە بووە كە ئەم فەرموودەیە (ضعيف) ە ، و حوكمێكی شەرعی لەسەر بنیاد ناوە ، ئەویش دوور خستنەوەی منداڵە لـە مزگـەوت وەكـو گـەورەیی دانـان و ڕێزێـك بـۆ مزگـەوت ، بـەڵام لـە واقیعـدا ئـەوە (بیدعـە) یـە ، چـونكە پێـچەوانەی ئەوەیـە كـە لەسـەردەمی پێغەمبـەری خـواداﷺ هـەبووە ، وەكـو چـۆن لـە كتێبـەكانی سوننەت دا باسكراوە ، وە بڕوانە كتێبمان (صفة صلاة النبي ﷺ)[6] .

بۆیـە وریاكردنـەوەی موسڵمانان لـە بیدعـەكان واجبـە لەسـەر زانایـان و شـارەزایانی دیـن ، و كۆمەڵێكیان بەم كارە هەستاون ، و كتێبی زۆریان داناوە لەسەر بیدعە ، هەندێك لەو كتێبانە ڕێسا و بنچینەكانی بیدعەی تێدایە ، هەندێكیشیان لقەكانی بیدعەی تێدایـە ، وە هەندێكیشیان ڕێساو بنچینەكان و لقەكانی بیدعـەی تێدا كۆكراوەتـەوە ، من هـەموو ئـەو كتێبانـەم خوێندووە تـەوە ، و لەگەڵیشیدا سەدەها كتێبی ترم لە فەرموودە و فیقە و ئەدەب و جگە لە وانەش خوێندووەتەوە ، و بابەت (مادة) یێكی گەورەم دەربارەی بیدعە كۆكردووەتەوە ، كە پێم وا نیە لەم كارەدا كەسێك پێشم كەوتبێت ، ئەوەش بنەوای ئەو كتێبەیە كە پێشتر ئاماژەم پێكرد (قاموس البـدع) كە داوا لـە خوا دەكەم پوخت كردن و داڕشتنەوە و چاپ كردنی ئەو كتێبەم بۆ ئاسان بكات ، ئەم بەشـەش لەبەر دەستت دایە بەڵگەیەكە لەسەر ئەو كتێبە ، و نمونەیەكە لێی . والله سبحانه هو الموفق .

---

[5] واتە : پرۆژەی دانانی كتێبی (قاموس البدع) (وەرگێڕ).

[6] ئەم كتێبە وەرگێڕدراوەتە سەر زمانی كوردی بە ناوی (چۆنیەتی نوێژی پێغەمبەری خوا ﷺ – وەرگێڕانی : مامۆستا عەدنان بارام).

ئەمەی خوارەوەش بیدعەكانی جومعەە كە بەڵێنمان پێدابوویت ، و دەڵێم : [*]

١. وازهێنان لەسەفەر كردن لە ڕۆژی جومعەدا وەكو عیبادەتێك [7] .

٢. كردنی ڕۆژی جومعە بە پشوو . (الاحياء : ١ / ١٦٩) .

٣. خۆجوانكردن و خۆڕازاندنەوە بەهەندێك لە سەرپێچیەكان لەڕۆژی جومعەدا وەكو ڕیش تاشین ، و پۆشینی حەریر و ئاڵتون [*] .

٤. ناردنی فەرش بۆ مزگەوت لەلایەن هەندێك كەسەوە لە ڕۆژی جومعە یان جگە لە جومعە پێش ئەوەی خۆیان بڕۆن بۆ مزگەوت [8] . (المدخل : ٢ / ١٢٤) .

٥. بیرخستنەوە (یاد خستنەوە) بە هەموو جۆرەكانیەوە لە ڕۆژی جومعەدا [9]. (المدخل : ٢ / ٢٥٨ – ٢٥٩) و(الإبداع في مضار الابتداع : ص٧٦) و(مجلة المنار : ٣١ / ٥٧) .

٦. نوێژی سوننەتی پێش نوێژی جومعە [10] . (السنن والمبتدعات : ٥١) و(الأجوبة النافعة : ص٢٦ – ٤١) و(المدخل : ٢ / ٢٣٩).

٧. فەرش كردنی پلیكانەی مینبەر لەڕۆژی جومعەدا . (المدخل : ٢ / ٢٦٨).

٨ . دانانی ئاڵای ڕەش لەسەر مینبەر لەكاتی وتاردا. (المدخل : ١٠ / ١٦٦).

---

[*] **لێرەدا (لەم نامیلكەیەدا) خوێنەری بەڕێز چەند بیدعەیەكی كەم دەبینێت كە سەرچاوەكەی باس نەكرابێت ، ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی كە دەقێكم نەبینیوە لە سەر بیدعەیتی ، بەڵام بنچینە و ڕێساكانی بیدعە وا دەخوازێت كە بیدعە بێت ، وە چەند دەقێكیشی لە سەر دەهێنم كە بەڵگە بێت لە سەر بیدعەیەتی(نوسەر) .**

[7] **واتە : وازهێنان لەسەفەركردن لە ڕۆژی جومعە بە عیبادەت بزانێت (وەرگێڕ)**

(بیهقي : ٣ /١٨٧) **لەعومەرەوە دەگێڕێتەوە كە فەرموویەتی** : (الجمعة لا تمنع من سفر) **واتە : جومعە ڕێگر نیە لەسەفەر كردن** . وقد روى ابن أبي شيبة في(المصنف) عن صالح بن كيسان أن أبا عبيدة خرج يوم الجمعة في بعض أسفاره و لم ينتظر الجمعة . وإسناده جيد .

بەڵام فەرموودەی "من سافر بعد الفجر دعا علية ملكاه ..." [ضعیف] ه . (السلسلة الضعيفة ٢١٦ – ٢١٧) . وأما قول الشيخ البجيرمي في (الإقناع : ٢ / - ١٧٧) بأنه قد (قد صح) فمما لا وجه له البتة ، لا سيما وهو ليس من أهل الحديث فلا يغتر به (**نوسەر**).

[*] **هێشتنەوەی ڕیش واجبە ، و تاشینی حەرامە ، چونكە گۆڕینی درووستكراوی خوایە ، و خۆ شوبهاندنە بە ئافرەتان ، پێغەمبەری خوایش ﷺ " لەعنەتی كردووە لەو پیاوانەی كە خۆیان دەشوبهێنن بە ئافرەتان "** (صـحيح البخاري) **(وەرگێڕ).**

[8] **بۆ نمونە بەرماڵێك دەدات بە كوڕەكەی و پێی دەڵێ : كوڕم شوێنێكم بۆ بگرە دوایی خۆم دێم بۆ مزگەوت (وەرگێڕ)** . (ابـن تيميـة) **لە** (الفتاوى : ٢ / ٣٩) **دەفەرموێت** : (وهذا منهي عنه باتفاق) **واتە : بە** (اتفاق) **ی زانایان نەهی لێ كراوە (نوسەر)** .

[9] **بۆنموونە صەڵاواتدان و قورئان خوێندن و زیكركردن لە مزگەوتەكاندا بۆ ئەوەی بیری خەڵكی بخەنەوە كە جومعە (وەرگێڕ)** .

[10] **لە فەرموودەدا هاتووە** " كان النبي ﷺ يخرج من بيته يوم الجمعة ، فيصعد منبره ، ثم يؤذن المؤذن ، فإذا فرغ أخذ النبي ﷺ في خطبته " [فتح الباري : ٢ / ٤٢٦] .

واتە : پێغەمبەر ﷺ لە ماڵ دەردەچوو لە ڕۆژی جومعەدا ، دەچووە سەر مینبەر ، پاشان بانگدەر بانگی دەدا ، كاتێك بانگدەر لێ دەبوویەوە پێغەمبەر ﷺ وتاری دەدا .

بۆیە ئەگەر ئەو دوو ڕكاتە سوننەتە بوایە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی دەكرد بە خەڵكی كە ئەنجامی بدەن .

(زۆربەی زانایان و پێشەوایانی ئومەت كۆكن لە سەر ئەوەی كە پێش جومعە سوننەتێك نیە ، كات و ژمارەی دیاری كراو بێت ، چونكە سوننەتی وەها پێویست بە وتە و كردەوەی پێغەمبەر ﷺ دەكات ، ئەویش نە بە وتە نە بە كردەوە شتی وای نەكردووە ، ئەمەش مەزهەبی مالیك و شافیعی و زۆرینەی هاوەڵانیەتی ، و ئەمەش مەشهورە لە مەزهەبی ئەحمەد دا) (فتاوى ابن تيمية : ١ / ١٣٦) **(وەرگێڕ).**

٩. دانانی پەردە بۆ مینبەرەكان.(السنن : ٥٣).

١٠. بەردەوام بوونی ئیمام لەسەر ڕەش پۆشین لە ڕۆژی جومعەدا . (الأحيـاء : ١ / ١٦٢ ، ١٦٥) و(المدخل : ٢ / ٢٦٦) و(شرح شرعة الإسلام : ص١٤٠).

١١. تایبەتكردنی مێزەر بەستن بۆ نوێژی جومعە و نوێژەكانی تر [11] .

١٢. لە پێ كردنی (خوف)[12] **لەبەر ووتار و نوێژی جومعە**.(المدخل : ٢ / ٢٦٦).

١٣. (الترقية) ، **ئەویش بریتیە لە خوێندنەوەی ئایەتی** (إن الله وملائكته يصلون عن النبي ...) .

١٤. زیادكرنی پلیكانەی مینبەر بۆ زیاد لە سێ پلە [13].

١٥. پاڕانەوەی ئیمام بە پێوە لە خوارەوەی مینبەر.

١٦. دواكەوتن و خاوەخاوكردنی وتاربێژ لە چوونە سەر مینبەر.(الباعث : ٦٤).

١٧. شیعر ووتن بەباڵای پێغەمبەری خوادا ﷺ ، كاتێك ووتاربێژ دەچێتە سەر مینبەر یان پێش ئەوەی بچێتە سەر مینبەر (المنار : ٣١ / ٤٧٤).

١٨. سەرقاڵ بوونی ووتاربێژ بە دوعاكردن ڕوو لە قیبلە ، كاتێك دەچێتە سەر مینبەر ، پێش ئەوەی ڕوو لە خەڵكی بكات ، و سەلامیان لێبكات [*].(الباعث : ٦٤) و(المدخل : ٢ / ٢٦٧) و(إصلاح المساجد : ٤٨) و(المنار : ١٨ / ٥٥٨).

١٩. وازهێنانی ووتاربێژ لە سەلام كردن لە خەڵكی كاتێك كە دەردەچێت و دێت بۆ لایان بۆ وتاردان.(المدخل : ٢٢ / ١٦٦).

٢٠. بانگدانی دووەم لەناو مزگەوتدا و لەبەردەم ووتاربێژدا [*] (الاعتصام للشاطبي : ٢ / ٢٠٧ – ٢٠٨) و(المنار : ١٩ / ٥٤٠) و (الأجوبة النافعة : ١٤ – ١٥).

٢١. ووتنی (غفر الله لك ولوالديك ولنا ولوالدينا و الحاضـرين) **لەلایەن هەندێك لە بانگدەرانەوە لە بەردەم وتاربێژدا كاتێك كە دادەنیشێت لە دوای وتاری یەكەم** (فتاوى ابن تيميـة : ١ / ١٢٩) و(إصـلاح المساجد : ٧٠).

٢٢. دانیشتن لەژێر مینبەردا كاتێك كەوتاربێژ وتار دەدات لەڕۆژی جومعەدا بەنیازی چاك بوونەوە لە نەخۆشی (المنار : ٧ / ٥٠١ – ٥٠٣).

---

[11] **دەڵێم هەموو ئەو فەرموودانەی دەربارەی فەزڵی نوێژ كردن بە مێزەرەوە هاتوون** (صـحيح) **نین بڕوانە :** (السلسلة الضعيفة رقم ١٢٧) (**نوسەر**) .

[12] **جۆرێكە لە گۆرەوی لە پێست دروست دەكرێت (وەرگێڕ).**

[13] **ئەوەی كە دەگوترێت گوایە** (معاوية) **یەكەم كەس بووە ژمارەی پلەكانی زیادكردووە بۆ** (١٥) **پلە ڕاست نیە ، و لە خراپەی ئەم بیدعەیە ئەوەیە دەبێتە هۆی بڕینی ڕیزەكان** ، (فأخذوا يتفادون ذلك بطرق محدثة كجعل الدرج بجانب الجدار ونحو ذلك ، ولو أنهـم اتبعـوا الـسنة لاسـتراحوا) (**نوسەر**) .

[*] قال شيخ الإسلام ابن تيمية في (الاختيارات : ٤٨) : (دعاء الإمام بعد صعوده المنبر لا أصل له) (**نوسەر**).

[*] **دەبێ لە شوێنێكی بەرز بانگ بدرێت لە دەرەوەی مزگەوت (نوسەر) .**

٢٣. وازهێنان و پشت هەڵكردنی وتاربێژەكان لە (خطبة الحاجة) **كە بریتیە لە** (إن الحمد الله نحمده ونستعينه و نستغفره ...) **وە لەو وتەیەی پێغەمبەری خوا ﷺ كە لە وتارەكانیدا دەیفەرموو** : (أما بعد ، فان خير الكلام كلام الله ...).

٢٤. وازهێنانی وتاربێژەكان لەبیرخستنەوە بە سورەتی (ق) **لەوتارەكانیاندا لە كاتێكدا كە پێغەمبەری خوا ﷺ بەردەوام بووە لەسەری** (السنن : ٥٧).

٢٥. بەردەوام بوونی وتاربێژەكان لە هێنانەوەی فەرموودەیەك لە كۆتایی وتاردا بەهەمیشەیی وەكو فەرموودەی " التائب من الذنب كمن لا ذنب له " (السنن : ٥٦).

٢٦. سەلام كردنی هەندێك لە وتاربێژەكانی ئەم سەردەمە كاتێك كە لەوتاری یەكەم دەبنەوە و هەڵدەسنەوە بۆ وتاری دووەم .

٢٧. خوێندنی سورەتی (الإخلاص) **سێ جار لەكاتی دانیشتن لە نێوان هەردوو وتارەكەدا** (السنن : ٥٦).

٢٨. ئەنجامدانی نوێژی (تحية المسجد) **لەلایەن هەندێك لەو كەسانەی كە لە مزگەوتدا ئامادەن لە كاتی وتاری دووەمدا** . (المنار : ١٨ / ٥٥٩) و(السنن : ٥١).

٢٩. دوعاكردن و دەست بەرزكردنەوەی خەڵكی كاتێك كە ئیمام لەسەر مینبەر دادەنیشێت لە نێوان دوو وتارەكەدا (المنار : ٦ / ٧٩٣ – ٧٩٤ و١٨ / ٥٥٩).

٣٠. زیادەڕەوی كردنی وتاربێژەكان لە پەلەكردن لە وتاری دووەم دا (المنار : ١٨ / ٨٥٨) .

٣١. ئاوڕدانەوەی وتاربێژ بەلای ڕاست و چەپدا كاتێك كە دەڵێت : فەرمانتان پێ دەكەم ، و نەهیتان لێدەكەم ، وە لەكاتی صەڵاوات دان لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ (الباعث : ٦٥) و(حاشية ابن عابدين : ١ / ٧٥٩)و(إصلاح المساجد : ٤٨) و(المنار : ١٨ / ٥٥٨).

٣٢. پابەند بوونی . هەندێك . لە وتاربێژەكان بە سەروا (سجع)[14] **و سێ بارە و چوار بارە و پێنج بارەكردنەوە لە شیعر و وتارەكانیاندا ، لە كاتێك كە** (سجع) **لە فەرموودەی** (صحيح) **دا نەهی لێ كراوە** (السنن : ٦٥).

٣٣. پابەند بوونی وتاربێژەكان بەهێنانەوەی فەرموودەی : " إن الله عزوجل في كل ليلة من رمضان ستمائة ألف عتيق من النار ، فإذا كان آخر ليلة أعتق الله بعدد من مضى[15] **لە كۆتایی وتاری جومعە كۆتایی ڕەمەزاندا یان لەوتاری جەژنی ڕەمەزاندا ، لە كاتێكدا كە ئەو فەرموودەیە** (باطل) **ە** [*].

٣٤. وازهێنان لە نوێژی (تحية المسجد) **بۆ كەسێك كەدێت بۆ جومعە و وتاربێژ لەوتاردایە** . (المحلى لابن الحزم : ٥ / ٦٩)[*].

---

[14] (سجع) **سەروا : ئەوەیە كە بڕگەكان (دەستەواژەكان) بە هەمان پیت كۆتاییان بێت (وەرگێڕ) .**

[15] **واتە : لە هەموو شەوێكی مانگی ڕەمەزاندا خوای گەورە شەش سەد هەزار كەس ڕزگار دەكات لە ئاگر ، وە لە شەوی كۆتایی ڕەمەزاندا بە ئەندازەی هەموو ئەوانەی كە لە شەوەكانی تردا ئازاد كراون موسڵمانان لە ئاگر ئازاد دەكات (وەرگێڕ).**

[*] قاله ابن حبان في (اللا لىء المصنوعة) للسيوطي (**نوسەر**).

٣٥. داماڵینی ووتاری دووەم لە ئامۆژگاری و ڕێنموونی و یادخستنەوە و هاندان بۆ كاری چاكە ، و تایبەت كردنی ئەم ووتارە بە صەڵاوات دان لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ (السنن : ٥٦) و(نور البيان في الكشف عن بدع آخر الزمان : ٤٤٥).

٣٦. بڕینی ووتار لەلایەن هەندێك لە وتاربێژەكانەوە ، بۆ ئەوەی فەرمان بكەن بەو كەسەی هاتووەتە مزگەوتەوە و دەستی كردووە بە نوێژی (تحيـة المسـجد) **بە وازهێنان لە نوێژەكە ، ئەمەش پێچەوانەی فەرموودە و فەرمان كردنی پێغەمبەری خوایە ﷺ** (*) .

٣٧. دەنگ بەرزكردنەوەی وتاربێژ لەكاتی صەڵەواتدان لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ بەشێوەیەك دەنگی بەرزتر بێت لەدەنگی لە باقی وتارەكەیدا (الباعث : ٦٥).

٣٨. زیادەڕەوی كردن لە دەنگ بەرز كردنەوە بە صەڵەواتدان لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ لەكاتێكدا كە وتاربێژ ئایەتی ﴿ إن الله وملائكته يصلون عن النبي ... ﴾ **دەخوێنێتەوە** (بجيرمي : ٢ / ١٨٩).

٣٩. هاواركردنی هەندێك كەس لەكاتی وتاردا بەناوی خوا یان ناوی هەندێك لە پیاو چاكان (المنـار : ١٨ / ٥٥٩).

٤٠. هێنانی ئەو كافرەی كە لەماوەی ئەو هەفتەیەدا موسڵمان بووە بۆ لای وتار بێژ بۆ سەر مینبەر بۆ ئەوەی ئەو كافرە (شهادة) **بهێنێت لەبەردەم خەڵكیدا ، و وتاربێژیش بەهۆی ئەوەوە وتارەكەی دەبڕێت** (المدخل : ٢ / ١٧١).

٤١. پابەندبوونی وتاربێژەكان بە باسكردنی خەلیفە و مەلیك و دەسەڵاتدارەكان لەوتاری دووەم دا بە ئاوازەوە . (الاعتصام : ١٧ — ١٨ و ٢ / ١٧٧) و(المنار : ٦ / ١٣٩ و ١٨ / ٣٠٥ و٥٥٨ و ٣١ / ٥٥) .

٤٢. پاڕانەوەی وتاربێژ بۆ ئەوانەی ڕۆیشتوون بۆ جیهاد و بۆ ئەوانەی لەسەنگەردان دژی دوژمنانی دین. (الاعتصام : ١ / ١٨).

٤٣. پاڕانەوەی بانگدەرەكان بۆ دەسەڵاتداران و درێژكردنەوەی ئەو پاڕانەوەیە لە كاتێكدا كە وتاربێژیش بەردەوامە لە وتارەكەی(*) (المنار : ١٨ / ٥٥٨) و(السنن : ٢٥).

٤٤. وەستانی وتاربێژ لە نێوان پاڕانەوەكەیدا لەسەر مینبەر ، بۆ ئەوەی بانگدەرەكان (آمين) **ی لەسەر بكەن** (شرح الطريقة المحمدية : ٣ / ٣٢٣).

٤٥. وتاردان بەلاواندنەوە و ئاوازەوە (الابداع : ٢٧).

٤٦. دەست بەرز كردنەوەی ووتاربێژ لەكاتی پاڕانەوەدا[16] .

(*) **پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : " ئەگەر یەكێك لە ئێوە هات بۆ جومعە ، و ئیمام وتاری دەدا ، ئەوا با دوو ڕكات بكات ، و كورتیان بكاتەوە ".**

(*) **پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی :** " إذا جاء أحدكم الجمعة ، والإمام يخطب ، فليركع ركعتين ، وليتجوز فيهما " **واتە : ئەگەر یەكێك لە ئێوە هات بۆ جومعە ، و ئیمام وتاری دەدا ، ئەوا با دوو ڕكات بكات ، و كورتیان بكاتەوە .**

بەڵام ئەو فەرموودەیەی كە دەڵێ : " إذا صعد الخطيب المنبر ، فلا صلاة ولا كـلام " (ضـعيف) **ە ، واتە : ئەگەر وتاربێژ چووە سەر مینبەر ، نە نوێژ هەیە نە قسەكردن** (السلة الضعيفة : رقم٨٧) **(وەرگێڕ).**

(*) نص ابن عابدين في (الحاشية : ١ / ٧٦٩) على كراهة ذلك يعني كراهة تحريم . **واتە :** (ابن عابـدين) **دەقی لەسەر ئەوە داوە كە مەكروهە** (كراهة تحريمية) **(نوسەر).**

٤٧ . دەست بەرزكردنەوەی خەڵكی لەكاتی (آمين) **كردن لەسەر پاڕانەوەی ووتاربێژ** [*] (الباعث : ٦٤ و ٦٥).

٤٨. پابەندبوونی وتاربێژ بە كۆتایی هێنانی ووتارەكەی بە ئایەتی ﴿إن الله يامر بالعدل و الاحسان﴾ **یان** ﴿واذكروا الله يذكركم﴾ (المدخل : ٢ / ٢٧١) و(السنن : ٥٧).

٤٩. درێژكردنەوەی وتار و كورت كردنەوەی نوێژ [17] .

٥٠. دەست هێنان بەشان و پشتی ووتاربێژ كاتێك كە لە مینبەر دادەبەزێت (الابداع : ٧٩) و(إصلاح المساجد : ٧٢) و(السنن : ٥٤) و(نور البيان : ٤٤).

٥١. ژماردنی ئامادەبووانی نوێژی جومعە لە هەندێك لە مزگەوتە بچوكەكان بۆ ئەوەی بزانن ژمارەیان گەیشتوەتە (٤٠) كەس یان نا .

٥٢. ئەنجامدانی نوێژی جومعە لە مزگەوتە بچوكەكاندا[18] (إصلاح المساجد : ٥٩).

٥٣. نوێژ دابەستنی ئیمام پێش ئەوەی ڕیزی نوێژگەران ڕێك بخات (إصلاح : ٩٢ – ٩٣).

٥٤. ئەنجامدانی نوێژی نیوەڕۆ لەپاش نوێژی جومعە . [*] (السنن : ١٠ ، ١٢٣) و(إصلاح المساجد : ٤٩ – ٥٣) و(المنار : ٢٣ / ٢٥٩، ٤٩٧ ، و٣٤ / ١٢٠).

٥٥. وتنی (تقبل الله منا ومنكم) **لە پاش نوێژی جومعە**[19] (السنن : ٥٤).

٥٦. ماچ كردنی دەست لەدوای نوێژ جومعە (إصلاح المساجد : ٩٢).

والحمد لله وحده . والصلاة والسلام على من لا نبي بعده .

دمشق ٢٧ / ٢ / ١٣٨٢ هـ – محمد ناصر الدين الألباني

---

[16] (شيخ الاسلام ابن تيمية) **لە** (الاختيارات العلمية ص ٤٨) **دەفەرموێت : (مەكروهە ئیمام لەكاتی دوعاكردن لەوتاردا دەست بەرز بكاتەوە ، چونكە پێغەمبەری خوا ﷺ تەنها بە پەنجەی ئیشارەتی دەكرد ، ئەگەر دوعای بكردایە) (نوسەر).**

[*] (ابن عابدين) **لە** (الحاشية : ١ / ٧٦٨) **دەڵێ : ئەگەر ئەوە بكەن بكەن ئەوا تاوانبار دەبن لە سەر بۆچوونی ڕاستی زانایان (نوسەر).**

[17] **چونكە سوننەت وایە وتارەكە كورت بكرێتەوە و نوێژەكە درێژ بكرێتەوە ، پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت :** " إن طول صلاة الرجل ، وقصر خطبته ، مئنة من فقهه ، فأطيلوا الصلاة ، واقصروا الخطبة ... الحديث " [مسلم : رقم ٨٦٩] **واتە : بە ڕاستی درێژی نوێژی پیاو ، و كورتی وتارەكەی ، نیشانەیە بۆ شارەزایی ئەو كەسە ، بۆیە نوێژ درێژ بكەنەوە ، و وتار كورت بكەنەوە (وەرگێڕ).**

وە لە (الدر المختار) (١ / ٧٥٨ الحاشية) **هاتووە كە : (كەراهەتی هەیە دوو وتارەكەی جومعە لە ڕێژەی خوێندنی سورەتێك لە سورەتە درێژەكان زیاتر بێت) (نوسەر).**

[18] (سبكي) **نامیلكەیەكی هەیە بەناوی** (الاعتصام بالواحد الاحد من إقامة جمعتين في بلد) **كە تێیدا دەڵێ :** (تعدد الجمعة عند عدم الحاجة منكر معروف بالضرورة في الاسلام) من فتاوى السبكي (١٩٠/١) **واتە : ئەنجامدانی نوێژی جومعە لەچەند مزگەوتێكدا لە كاتێكدا كە پێویست بەوە نەكات خراپە و منكرە . وە (قاسمی) پاش توێژینەوە گەشتووەتە ئەوەی :** (أن يترك التجميع في كل مسجد صغير سواء كان بين البيوت أو في الشوارع وفي كل مسجد كبير أيضا يستغنى عنه بغيره ، وأن ينضم كل أهل محلة كبرى إلى جامعها الأكبر ، ولنفرض كل محلة كبرى كقرية على حدة فيستغنى بذلك عن كثير من زوائد المساجد ، ويظهر الشعار في تلك الجوامع الجامعة في ابدع حال ، فيخرج من عهدة التعدد).
قلت : وهذا هو الحق الذي يفهمه كل من تفقه بالسنة وتأمل في واقع الجمعة والجماعة في عهد النبي – صلى الله عليه وآله وسلم – (**نوسەر**).

[*] **شێخ** (مصطفى الغلاييني) **نامیلكەیەكی بەسوودی لەم بارەیەوە هەیە بە ناوی** (البدعة في صلاة الظهر بعد الجمعة) (**نوسەر**) .

[19] **دەڵێم : فەرموودەی** " من لقي أخاه عند الانصراف من الجمعة فليقل : تقبل الله منا ومنك فإنها فريضة أديتموها إلى ربكم " [ضعيف] **ه** ، فقد أورده السيوطي في (ذيل الأحاديث الموضوعة : ١١١) : ((وفيه نهشل وهو كذاب)) .

هەڵەی نوێژ خوێنان لە نوێژی جومعەدا (*)

١ . بڕوابوون بەوەی كە خوێندنی سورەتی (السجدة) و (الإنسان) لە جومعەدا واجبە .

٢ . یەكسەر ئەنجامدانی نوێژی سوننەتی پاش نوێژی جومعە بەبێ ئەوەی لەو نێوانەدا هیچ قسەیەك بكات ، یان لە شوێنەكەی بچێتە شوێنێكی تر .

٣ . وازهێنان لە زۆر صەڵاواتدان لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ لە ڕۆژی جومعەدا .

٤ . وازهێنان لەنوێژی سوننەتی پاش نوێژی جومعە .

٥ . دواكەوتن لە چونە ڕیزی یەكەم بۆ ئەو كەسەی كە زوو هاتووە بۆ مزگەوت .

٦ . بڕوابوونی هەندێك خەڵكی بەوەی كە لە ڕۆژی جومعەدا كاتژمێرێك هەیە شوومە [20].

٧ . سیواك كردن لەكاتی وتاردا .

٨ . تەوقە كردن لەكاتی وتاردا .

٩ . خوێندنی سورەتی (الإخلاص) هەزار جار لە ڕۆژی جومعەدا .

١٠ . خوێندنی سورەتی (یس) لەشەوی جومعەدا .

١١ . ماچ كردنی دەستەكان لەكاتێكدا وتاربێژ دەڵێت : (الحمد الله).

١٢ . بڕوابوون بەوەی كە ئەگەر چل پیاو ئامادەی جومعە نەبێت ئەوا دروست نیە .

١٣ . ووتنی (أوكما قال) لەلایەن هەندێك لە وتاربێژەكانەوە كاتێك كە باسی فەرموودەیەكی پێغەمبەری خوا ﷺ دەكەن .

١٤ . ووتنی (صلوا علی الحبیب) لەلایەن وتاربێژەوە .

١٥- پشت بەستن و وەستانی وتاربێژ لەسەر شمشێر یان گۆچان .

١٦ . باسكردنی فەرموودەی (ضعیف) و(موضوع) لەلایەن وتاربێژەوە .

١٧ . شۆڕ كردنەوەی جل بۆ خوار قولە پێیەكان لەلایەن وتاربێژەوە [21] .

١٨ . ڕیش تاشین لەلایەن وتاربێژەوە .

١٩ . وتنی (وحدوا الله) یان (اذكروا الله) لەلایەن وتاربێژەوە بۆ خەڵكی .

(*) مەرج نیە هەموو ئەو هەڵانەی لێرەدا باسكراون حەرام بن ، و ئەو كەسەی ئەنجامی دەدات پێی تاوانبار ببێت ، بۆ نمونە : زۆر صەڵاواتدان لە ڕۆژی جومعەدا سوننەتە ، ئەگەر كەسێك ئەنجامی بدات ئەوا خێرێكی زۆری بۆ دەنوسرێت ، بەڵام ئەگەر نەیكات گوناهی لە سەر نانوسرێت .

[20] بە پێچەوانەوە لە ڕۆژی جومعەدا كاتژمێرێك هەیە پاڕانەوەی تیادا وەردەگیرێت كە بەشێك لە زانایان بۆچونیان وایە ئەو سەعا تە دەكەوێتە دوای عەسرەوە .

[21] فەرموودەی (صحیح) هاتووە لە سەر حەرامێتی شۆڕكردنەوەی جل بۆ خوار قولە پێیەكان ، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی :" ما أسفل من الكعبین من الإزار ففي النـار " واتە : ئەو شەڕواڵە (یان ئەو پانتۆڵە)ی دەكەوێتە خوار قولە پێكانەوە خاوەنەكەی لە ئاگری دۆزەخدا دەبێت .

٢٠ . پرسیاركردنی وتاربێژ لەخەڵكی بۆ ئەوەی بەدەنگێكی بەكۆمەڵەوە وەڵامی بدەنەوە : بۆ نمونە دەڵێت : (من الواحد) **ئەوانیش دەڵێن :** (الله) **، وە دەڵێت :** (من الرزاق) **ئەوانیش دەڵێن :** (الله) **وە بەم شێوەیە ...**

٢١ . جیاكردنەوەی دووكەس لە یەكتر [*]**، و پێنان بەسەر خەڵك دا .**

٢٢ . دانیشتن بە شێوەی (الإحتباء) [22] **كاتێك كە وتاربێژ وتار دەخوێنێت لە ڕۆژی جومعەدا .**

٢٣ . وازهێنان لە دوعاكردن لە (ساعة الإجابة) [23] **لە ڕۆژی جومعەدا .**

٢٤ . سوربوون (حرص) **لەسەر ئەنجامدانی نوێژی جومعە لەو مزگەوتانەی كە گۆڕیان تێدایە .**

٢٥ . تایبەت كردنی ڕۆژی جومعە بەڕۆژوو ، وە شەوەكەشی بە شەونوێژ .

٢٦ . خوێندنی سورەتی (فاتحة) **لە ڕۆژی جومعەدا و هەدیەكردنی پاداشتەكەی بۆ پیاوچاكان .**

٢٧ . قسەكردن لەكاتی وتاردا ئەگەر زیكریش بێت ، یان (آمـــين) **بێت لەسەر دوعاكردن ، وە گوێنەگرتن لە وتاربێژ .**

٢٨ . دواكەوتنی زاوا لە نوێژی جومعە و نوێژی (جەماعەت) لەڕۆژانی ژن گواستنەوەدا.

٢٩ . سەلام كردن و وەڵام دانەوەی سەلام ، وتنی : (يرحمـــك الله) **بەو كەسەی كەدەپژمێت ، و وتنی:** (أنصت : **واتە بێدەنگ بە**) **، و زیكركردن بە بەرد ، و تەزبیح** [24] **، و پشت كردن لە قیبلە ، ئەمانە لە كاتێكدا كە ئیمام لەوتاردا بێت .**

٣٠ . دواكەوتنی هەزاران كەس لە بینەرانی یاری تۆپی پێ لە نوێژی جومعە و نوێژی بە كۆمەڵ [25] **.**

٣١ . (ئەنجام نەدان) و دواكەوتنی پاسەوانی دەسەڵاتداران لە نوێژی جومعە بە جەماعەت و وەستانی ئەوانە لەبەردەم دەرگای مزگەوتەكاندا [*] **.**

٣٢ . وازهێنان لە زوو ڕۆیشتن بۆ مزگەوت ، و خۆشۆردن ، و خۆ بۆن خۆشكردن ، و سیواك كردن ، بۆ نوێژی جومعە[*]**.**

---

[*] **واتە : دوو كەس دانیشتبن تۆ بە بێ ئیزن وەرگرتن بچیتە نێوانیانەوە .**

[22] **بریتیە لە گرتنی هەردوو دەست بە شێوەیەكی بازنەیی ، لە گەڵ دانانی هەردوو پێ ، و نوساندنی هەردوو ڕان بە سینگەوە ، یان نزیك لە سینگ .**

[23] **ئەو سەعاتەیە كە دوعای تێدا گیرا دەبێت لە ڕۆژی جومعەدا .**

[24] **زیكركردن بە تەسبیح بیدعەیە ، شێخ ئەلبانی دەفەرموێت : (بەسە بۆ خراپیەتی تەسبیح كە دەبێتە هۆی لەناوبردنی سوننەتی پەنجە) . بڕوانە كتێبی** (قاموس البدع : ص٦٩٠) **(وەرگێڕ) .**

[25] **ئەگەر یاری تۆپی پێ تەنها ئەم خراپیەی هەبێت بەسە بۆ ئەوەی مرۆڤی موسڵمان لێی دوور بكەوێتەوە و نەیكات بە پیشەی خۆی ، ئەگەر هەر حەزی لێ بوو ئەوا با لە خوا بترسێت و ڕەچاوی سنورە شەرعیەكان بكات (وەرگێڕ).**

[*] **ئەم كارە بیدعەیە ، و یەكەم جار مەمالیكەكان دایان هێنا** (القول المبين – شيخ مشهور) **(وەرگێڕ).**

٣٣ . ئەنجامدانی نوێژی جومعە لەلایەن كەسێكی ترەوە جگە لە وتاربێژ .

٣٤ . چاوەڕوانكردنی ئەو كەسەی كە دێتە مزگەوتەوە و نوێژی (تحيـة المـسجد) ی نەكردووە تاوەكو بانگدەر بانگەكە تەواو دەكات (*).

دوا ووتە

ئەم باسە بە وتەیەكی بە نرخی (شێخ مشهور) كۆتایی پێ دەهێنین كە دەڵێت :

(وقد صارت الخطبة في أكثر البلاد الإسلامية ، رسوما تقليدية ، ووظيفة رسمية ، تؤدى بعبارة ، تحفظ من ورقة ، فتلقى على المنبر ، يقوم بها أي رجل !! وفي نظر طلابها ، حرفة ، ينال بها الرزق !! ونسوا – أو تناسوا – أن مقامها هو مقام النبي ﷺ ، ومقام خلفائها ونوابهم) (القول المبين : ٣٦٨).

واتە : بە ڕاستی وتارخوێندن لە زۆربەی وڵاتە ئیسلامیەكاندا ، بووەتە ڕێوڕەسمێكی لاسایی كارانە ، و ئەركێكی ڕەسمی ، بە دەستەواژە دەردەبڕێت و لە كاغەزدا لەبەردەكرێت ، ئەنجا لەسەر مینبەردا دەخوێنرێتەوە ، وەكو گسكدانی مزگەوت هەموو پیاوێك دەتوانێت پێی هەڵبسێت ، وە لە تێڕوانینی خوازیارانی وتارخوێنداندا وتارخوێندن پیشەیەكە ڕزقی پێ پەیدا دەكرێت ، وە لە بیریان چووە – یان لە بیریان كردووە – كەوا جێی وتارخوێندن جێگرتنەوەی پێغەمبەری خوا ﷺ و جێگرتنەوەی خەلیفەكانی و هەروەها جێگیرەكانیانە .

والحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات

وصلى الله على نبينا محمد

وعلى آله وصحبه وسلم

=====================

ماڵپەڕی بەهەشت

www.ba8.org

لە دوعای خێر بێ بەشمان مەكەن

(*) پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : " هەركەسێك خۆی بشوات لە ڕۆژی جومعەدا ، پاشان لە بەیانیەوە بڕوات و فریای سەرەتای وتار بكەوێت و ئامادەی بێت ، و بە پێ بڕوات و سوار نەبێت ، و نزیك ببێتەوە لە ئیمامەوە ، و گوێ بگرێت و قسە نەكات و خۆی خەریك نەكات ، ئەوا بە هەموو هەنگاوێك كە دەینێ كرداری ساڵێكی بۆ دەنوسرێت ، پاداشتی ڕۆژووی ئەو ساڵە و شەونوێژەكەی " [رواه أهل السنن].

(*) (القول المبين : ص٣٦٥) (وەرگێڕ) .